

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Путовање пуковника Редла

Владан Матић

Гледам како у суседству нараста низ зграда које ме, што више расту, све више узнемиравају. Узнемиравају ме зато што се у њиховој сенци осећам као негде у Средњој Европи, а не у близини Средње Азије.

Прецизније, осећам се као негде у Аустроугарској, у близини некаког санаторијума, 1908. године.

Онда размишљам зашто тај комплекс зграда смештам управо тамо и управо тада.

И, после неколико месеци јутарњих шетњи по сибирским мразевима (Нови Сарај се географски налази у југозападном Сибиру) схватам да ме тај китњаста низ петоспратника са високим спратовима и сеновитим дворштима подсећа на једну конкретну зграду – прашку болницу Буловка. Буловка је чувена по томе што је у њој, од последица рањавања, умро *Рајхспротектор Протектората Беме унд Мерен* Рајнхард Хајдрих. А чувена је и по томе што је, падом с петог спрата, у њој живот окончао Бохумил Храбал.

После овог открића пар месеци нисам скоро уопште размишљао о свом суседству, које је ушло у завршну фазу изградње и својом наметљивошћу просто гутало цео крај. Скоро да сам већ био научио да живим у његовој сенци.

А онда сам, гоњен неком неодољивом потребом, поново одгледао филм о пуковнику Редлу, и поставио сам себи два питања: „Зашто Редл?“ и „Зашто 1908?“

И схватио да та питање нису случајна. Овде ћу морати да направим дигресију.

По доласку у Нови Сарај покушавао сам да уз помоћ познатих књига дефинишем град у којем сам се обрео. Списак се свео на две књиге, и једну поему.

Прва књига је општепозната, постоји и филм снимљен по њој који је невероватно убедљиво дочарао сву испразност и досаду ритуала у гарнизону на ободу царства: *Татарска пустиња* Дина Буцатија. Ја лично више волим краће форме, па ми је некако пријало да себи с времена на време понављам Кавафијеву поему *Ишчекујући варваре*. Ко су у овом случају варвари: Кумани, Кипчаци, Киргизи, Печенези, Огуз Турци, Татари, Монголи, није уопште важно. Важан је тај осећај да се човек налази на месту где престају путе и путеве, а почињу, степе, тајга, и планине. И тишина, која подцртава сав бесмисао ритуала понетих од куће.

Друга књига је мање познати, заправо једини роман аустроугарског сликара Алфреда Кубина *Друга страна*.

У овом роману постоји *Краљевство снова*, са главним градом који се зове Бисер.

Краљевство снова је смештено отприлике у пределу садашње Киргизије. *Краљевство снова* изградио је нараторов пријатељ Патера.

У *Краљевству снова* нема ничег новог – то је заустављено време Аустроугарске, чије растакање је до мучнине на алегорички приказано у књизи.

Оно што је занимљиво, и што књизи даје додатне елементе пророчанства, је појаве некаког Американаца, који опседнут култом брзине и ефикасности, заправо убрзава труљење које почиње од самог доласка главног јунака у Бисер.

Шта је још занимљиво, осим места у које је смештена радња књиге?

Име аутора.

Јер, Кубин неодољиво подсећа на (фон) Кубини, име најбољег Редловог пријатеља.

И година издања књиге, 1908, што је иста она година у којој пуковник Алфред Редл постаје шеф аустроугарске војне обавештајне службе.

И чињеница да се место у које је смештено краљевство снова налази унутар тадашњег Руског Царства.

За које је, према оптужници, шпијунирао пуковник Алфред Редл.

И зашто онда све ове чињенице не повезати у један скоро необорив низ: Пуковнику Алфреду Редлу, који се 1907. спрема да преузме дужност која ће га отерати у смрт, државни цензор доноси на увид рукопис Кубиновог романа. Редл, убеђен да се ради о делу његовог пријатеља, издатом под провидним псеудонимом, жели да лично провери да ли се ради о алегирији, или стварном, а маштом делимично искривљеном низу догађаја. Тек тако припремљен, жели да разговара с пријатељом о мотивима писања књиге.

Путује, стога, у Киргизију, не би ли тамо нашао материјалне остатке *Краљевства снова*. На том путу, препуном небројених перипетија и открића, враћују га Руси. Да ли је о томе разговарао с пријатељом, не знамо.

Остало је и историја, и легенда.

Остаје сада још једно питање: а зашто је Кубин престоницу свог *Краљевства снова* смеистио две хиљаде километара јужно и стотину година пре Новог Сараја, који је тако детаљно описао?

Вероватно зато што пророчанства описују будућност, а не пуко продужење садашности, па се стога јављају не у виду статистичких извештаја, већу виду истрзаних визија, које накнадно покушавамо да повежемо, као што ја овде повезујем ову причу. ■

ИНТЕРВЈУ: ФРАНТИШЕК ЈАНОШКА, ПИЈАНИСТА ЈАНОШКА АНСАМБЛА

Вивалди за 21. век

Планетарно познати Ансамбл Јаношка, који творе четворица изузетних музичара – пијаниста Франтишек, виолинисти Ондреј и Роман Јаношка и контрабасиста Јулијус Дарваш – заједно са Војвођанским симфонијским оркестром под руководством шефа-диригента Александра Марковића, честитаће вечерас на сцени „Јован Ђорђевић“ Српског народног позоришта новосадској публици предстојеће празнике. На овом аутентичном новогодишњем концерту квинтет ће представити свој најновији албум „Четири годишња доба у Јаношка стилу“.

● Ове године обележано је 300 година од компоновања циклуса *Четири годишња доба* Антонија Вивалдија. Ваша обрада у стилу Јаношка донела је аутентичан приступ, са импровизацијама над познатим мелодијским линијама и јединственим програмским насловима за сваки став. Која је била ваша главна инспирација за овакав креативни приступ?

– Обележавања равно три века од настанка циклуса *Четири годишња доба* јесте било снажан подстицај за нашу ново интерпретативно остварење. Наш циљ био је да ово култно дело приближимо 21. веку, уз дубоко поштовање према оригиналу. У стилу Јаношка нисам се задржао само на импровизацијама на Вивалдијеве теме, већ сам ком-

Фотос: ВСО промо

● Поред богате концертне активности, водите радионице и мајсторске курсеве широм света, подстичући младе музичаре на слободну импровизацију у оквиру класичног израза. Будући да у својим импровизацијама често спајате различите стилове, жанрове и правце, како саветујете учеснике ваших курсева да пронађу сопствену правца и развију аутентичан импровизаторски израз?

– На нашим радионицама и мајсторским курсевима младе музичаре усмеравамо да пронађу сопствени пут и пружамо им подршку у откривању њиховог музичког идентитета. Подучавамо слободу унутар класичне музике, импровизацију и Јаношка стил, истовремено преносећи искуства и „мале тајне заната“ које смо стекли како од најбољих професора на свету, тако и кроз сопствену породичну традицију у којој се музика преноси генерацијама. Управо је спој та два света кључан. Незаборава пример била је радионица у Хонг Конгу, када је једна кинеска студенткиња спонтано извела варијацију у стилу мексичке мариџачи музике. Касније се испоставило да је та музика дубоко укоренења у њеном породичном наслеђу.

● Када упоредите рад са младим музичарима на вашим курсевима како бисте описали смер у којем се, по Вашем мишљењу, развија интерпретација класичне музике и импровизације у наредним генерацијама?

– Враћање импровизације у класичну музику доживљавамо као своју мисију. У нашој породици та традиција живи већ седам генерација. Посебно нас радује то што све већи број музичара следи тим путем, што је снажна потврда да оно што радимо има смисла и будућност. Наша деца одрастају у истом окружењу у којем смо и ми стасавали, а исту отвореност примећујемо и код многих младих музичара данас. Верујемо да будућност класичне музике лежи у споју дубоког поштовања према традицији са личним изразом и стваралачком слободом.

● Како сагледавате културну музичку баштину Војводине и Балкана у контексту аутентичног Јаношка стила?

– Балкански дух веома је близак стилу Јаношка. Није случајно што један став из циклуса *Четири годишња доба* носи назив *7/8 Балканско путовање*. Волимо локалну културу, њену ритмичку енергију, спонтаност и емотивно богатство, који нас не престано инспиришу. Са уживањем упијамо те музичке елементе и природно их уткивамо у сопствени израз. А не смео заборавити ни локалну кухињу – српска јела, укуси и гостопримство увек се доживљавају пуним срцем. Сваки повратак у Нови Сад за нас је радост, како музичка, тако и лична.

Емилија Пушић

Изузетна 2025.

– За нас је ова 2025. била изузетно интензивна и испуњена. Наступали смо широм света и доживели многе снажне тренутке који су нам још једном потврдили да је музика заиста универзални језик. Недавно смо гостовали у Оману, у прелепој Краљевској опери у Мускату, где нам је директор пред концерт рекао да се не разочарамо, јер је публика тамо обично веома суздржана и скромна у аплаузима. На наше велико изненађење, публика нас је наградила стојећим овацијама и тражила неколико бисева – нису желели да престану да аплаудирају. Управо такви тренуци чине ову годину незаборавном.

поновао и потпуно нове целине, мотиве, хармоније и ритмове, који органски проистичу из изворног музичког материјала. Музичке идеје и програмски наслови развијали су се истовремено, делом инспирисани и самим Вивалдијевим сонетима. Наслови попут: *The Hunter and the Jazzy Fox*, *The Groovy Birds*, *Dancing in the Snow* и *Peace and Love Forever* одражавају ове приче и емоције, док последњи носи јасну поруку мира и љубави упућену целом свету.

● Ансамбл Јаношка наступа и самостално и уз пратњу симфонијских оркестара широм света, изводећи дела у вашим аранжманима и оркестрацијама. Увек је посебан доживљај чути ансамбл у синергији с оркестром, али како ви доживљавате ту сарадњу?

– Наступи са симфонијским оркестром за нас су увек били посебно искуство. Наши пројекти реализују се са симфонијским оркестрима, камерним оркестрима и гудачким ансамблима, а све оркестарске аранжмане лично пишем ја, уз снажан акценат на прецизној и јасно обликованој нотацији. Истовремено, изузетно нам је важно да се музичари у тој сарадњи осећају инспирисано и да у њој уживају. Оркестар није само пратња – он постаје активни део стила Јаношка. Појединачни музичари имају простор да заблистају изводећи сола, варијације, каденце, па чак и импровизацију уживо. Гледати како се они међусобно подржавају и радују овој музичкој интеракцији представља за нас велико задовољство. Војвођански симфонијски оркестар је ансамбл светског нивоа и овој сарадњи се увек изнова радујемо.

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА МИРОСЛАВА МАНДИЋА (2)

Улица зарасла у живот

Пише: Гордана Нонин

Након што је из затвора успешно прошверцовао дневник у седам кутија шибца а који је писао на маргинама дневних новина савијених у мале свитке, Мирослав Мандић (Нови Сад, 1949), нашао се на слободи. Имао је 23 године и већ у затвору је донео неколико одлука које ће обележити његово стваралаштво у наредним годинама.

Реченицу по којој је насловио свој дневник "Не, не верујем да се ова реченица не чује" записао је у свој дневник 23. априла 1973. године, у затвору у Сремској Митровици, а објавиће га Књижевна заједница Новог Сада 14 година касније.

Рођени Подбарац, аутобусом се вратио у Нови Сад, сишао у Петроварадину и кренуо пешке преко моста. "Учим се да ходам полако", записао је тог 9. августа 1973. у свој дневник и описао свој повратак кући. "У робној кући купујем муслин за мајку. Да сашије себи хаљину као из затворске реченице Розе Луксембург: "Овде сад већ цвета јоргован, данас се развио; тако је топло да сам морала да обучем своју најлакшу муслинску хаљину". У улици Светозара Марковића застанем код Занатског дома и бројим решетке на подруском прозору. Шест хоризонталних и осам вертикалних. Улазим у своју улицу. Улица је иста као раније. Само мало зарасла у живот. Али тако је увек било после дужег одсуствовања. Преко оgrade у кући број 8 суши се веш. Исто као код Флобера: "Стоњаци, чаршави, пешкири висе окомито, закачени дрвеним штипаљкама за разапете конопце". Улазим у двориште куће број 19. Ту станујем. Дворишне цигле - по којима газим - малопре - попрскане водом - због велике врућине."

У записима "Шта је било после", а који су део ове књиге, записао је: "У граду је све ужгело и руже се суше. Слабо ће родити пшеница.

Такав су времена. И читам Кјеркегора, јер кажу сви смо ми његова деца и одлучујем се за понављање наспрот сећању. Јер се понављање унапред сећа. Значи опет пијем хладно млеко у врелим данима. Значи опет препливавам Дунав. Значи опет сам на песковитој обали "официрске" плаже у Новом Саду са капицама воде коју отресам са косе, отприлике, на начин велике самоће."

У тим годинама након затвора, тешко је налазио послове како би преживео: "У Католичкој порти носим угаљ старој жени из подрума, сваког дана. Она ми увек плати duplo више него што смо се договорили иако је сиромашна. Ја узимам, јер знам, требаће ми. Вероватно то зна и она и она зна да ме учи доброту. Доброти којој све више верујем, више него злу. Јер зло је већ 2000 година врло модерно и постало је опште место и шира околина."

Неки од његових најпознатијих уметничких пројеката били су "Ходање за поезију" и "Ружа лутања" - лутање Европом 1991 - 2001.

Из Новог Сада је отишао до Стражилово до гроба песника Бранка Радичевића. Те, 1984. реализовао је своје "Прво ходање за поезију" од Бранковог гроба до Његошевог на Ловћену а потом до Прешерновог гроба у Крању у Словенији. Три године касније ће ходати од Прешерновог гроба до Хелдерлиновог у Тибингену. Треће ходање за поезију било је од Хелдерлиновог до Рембоовог гроба, а последње "ходање за поезију" од Рембоовог до гроба Вилијама Блејка у Лондону. На сваком од тих ходања водио је дневнике који су касније објављени: "Ходање за поезију" (са прва два ходања), "Дете дечак" и "Невини пут".

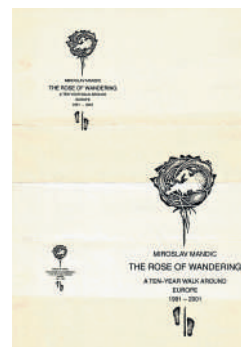
У поноћ, пред нову 1989. годину пише Писмо пријатељима и јавним личностима послато на 49 адреса у којима их обавештава да је донео одлуку да ће ходати Европом ДЕСЕТ година. Ускоро ће пројекат назвати "Ружа лутања", а биће реализован од 1991 до 2001. године. Пошао је из свог родног Новог Сада до Блејковог гроба у Лондону и тамо је, 9. новембра 1991. године начинио први корак који је трајао седам минута. Потом су уследили кораци који су досегли у тре-

ћи миленијум. У основи је била енергија ходања, велики простор и десет година који су изградили невидљиви храм над континентом. И док се Југославија коју је препешачио за поезију тих година распадала, управо се Европа спремаола за уједињење. Са тог огромног пројекта, што континуитетом, што снагом, што уметничким изражајем, објављени су дневници "Ружа лутања" - писани у ходу. Дневнике је објављивало Друштво пријатеља "Руже лутања", чији је председник био Давид Албахари.

Тако је уметност ходања Мирослава Мандића остала документована у његовим дневницима. Велики усамљенички поход уметника који је још у затвору донео одлуку о "полаком ходању", завршио се пре четврт века. Заштиту никада није имао нити од једне институције.

"Већина људи се крије иза неких институција јер се тако осећа заштићено, а то је глупост. Права заштићеност је у тоталној незаштићености. Када сам кренуо на своје ходање осетио сам огроман страх, ја сам са собом... на путу... кроз непознате земље... кроз непознате језике. Међутим, после двадесетак корака, када сам се отворио тој непознатости, осећао сам се страшно заштићено. Човек се у суштини може ослонити само на оно што је у њему. Оно што носим у себи исказујем кроз своју уметност.", изјавио је Мирослав Мандић када је као "свештеник ружиног храма" дошао у родни Нови Сад 1994. године на свом ходању Европом. Када је ушао у редакцију војвођанског грађанског листа "Независни" у Змај Јовиној улици, за који је дао интервју, био је то тачно 29.864 километар на десетогодишњој "Ружи лутања".

Оно што је увек бивало у њему је и оно што је записао у свом дневнику: "Ја Панонија. Та равница у којој су се спегли сви утицаји". ■

ЧАСОПИСИ

Летопис Матице српске

(Матица српска)

Објављен је децембарски број „Летописа Матице српске“ (год. 201, књ. 516, св. 6) у којем су у уводној рубрици „Поезија и Проза“ објављени прилози: Милоша Кордића, Каје Панчић Миленковић, Јелене Гавриловић, Милице Шпадијер, Симоне Дмитровић, те преводи прозе Христе Петреског и драме „Бог подземља“ Александра Архипова. Рубрика „Есеји“ доноси текстове Ненада Станојевића о Андрићу, Марије Цветићанин о Сими Матавуљу и Лази Лазаревићу, Федора Марјановића о Горану Петровићу и Павла Ботића о вери жене Хананејке из Светог Јеванђеља по Матеју. Тема поглавља „Сведочанства“ је научни рад Слободана Грубачића кроз његов текст „Кафкина весела апокалипса“, док о његовом раду пишу: Новица Милић, Саша Радојчић и Владан Бајчета. Стална рубрика „Критика“ прати актуелну књижевну продукцију, а у овом броју текстове потписују: Павле Зељић, Луна Градиншћак, Никола Миљковић, Виолета Митровић, Маријана Јелисавчић Карановић, Растко Лончар и Лазар Букумировић.

туелну књижевну продукцију, а у овом броју текстове потписују: Павле Зељић, Луна Градиншћак, Никола Миљковић, Виолета Митровић, Маријана Јелисавчић Карановић, Растко Лончар и Лазар Букумировић.

Свеске

(Мали Немо)

Последњи овогодишњи број „Свески“, часописа у којем аутори објављују текстове од књижевности и филозофије до позоришта и филма, те ликовне и музичке уметности, отварају поетски и прозни записи Стојана Богдановића, Јованке Јелић, Данице М. Савић, Иванке Радмановић, Барбаре Новаковић и Јане Дробњаковић. У рубрици „Јанусов врт“ часопис доноси записе Ивана Алексејевича Буњина „Мој Толстој“ и Алфреда Деблина „Плесачица и тело“, док у „Осветљењима“ пишу Марија М. Шљукић, Милан Сегидинац, Владимир Кајловић, Оливер и Миланка Стокић те Настасја Писарев. „Живот књиге“ посвећен је делима Драинца, Сремца и Љиљане Клајић, о којима пишу Мирјана Бојанић Ђирковић, Марија М. Шљукић и Мирослав Алексејич.

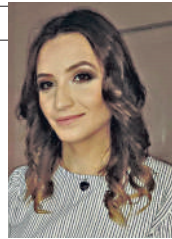

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Похвала машти и зачудности

„Ко је расплакао Хелену?“ Милена Кулић (Радио Београд 2, Фестивал културе младих Србије, 2024)

Пише: Сања Перич

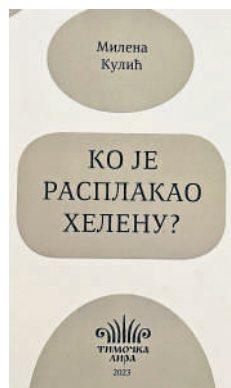
Прву награду Фестивала културе младих Србије у Књажевцу „Тимочка лира“ освојила је прошле године песникиња и књижевна критичарка Милена Кулић. Питање у називу збирке проиходи из чуђења и знатижеље у сусрету са светом - дечије чистих, али и уметнички изазовних импулса. Трагање за одговором постаје део интимног духовног и песничког сазревања, оствареног кроз приче које се казују и себи и другима. Ауторка овој размени даје одмерен и меланхоличан тон, певањем које је нежно, игриво и на махове иронично, чиме она, попут своје лирске јунакиње, четворогодишње Хелене, подрива устаљене образце мишљења и живљења. Разбијање тесних калуца овог свога духа и тела није исказано драматично, али има драмску основу, што се назире и у називима циклуса збирке: „Богиња са дрвета“, „Наше небо“, „Трећи чин“, „Три лекције мрака“ и „Ексода“. Хеленин дом је тамо где се „крв помиње само на позорници“, али лирско ја трага за сопственим домом и осећајем припадања, те крв постаје знак страдања, али и поновно откривеног дубљег сродства са светом. Танане везе које време немарно кида обнављају се у додиру са природом, што ову збирку чини сигурносном мрежом за пад у детињство и просторе сећања на изгубљени рај.

Божанска и рајска симболика имена Хелена само је један од аспеката за сагледавање њеног сложеног лика: она је у збирци и дете, и митска јунакиња, и синоним за лепоту света уопште. Украдена лепота враћа се кроз исповедне стихове у којима митски ореол Хелене у детињој призми добија нов, значајан слој. Лик девојчице казује нам да лепота не мора бити савршена и безгрешна, па она сама представља симболично допуштење на грешку: у реду је бити збуњен, у реду је пасти, у реду је не знати одвезати чвор. Девојчица је уфлекана соком од дуње и чоколадом, а на старој швапској кући налази се флека од кречења, па грешка схваћена у традиционалном смислу постаје рађање наде и новог облика: „наду ми пружа само носорог на зиду / флека од кречења на ста-

рој швапској кући / мами је жао што је остао траг / уверава ме да ће пробати још једном да / прекречи и сакрије / тај белег прошлог живота / ја је гледам радосно и питам се: / како то да и флека у њеним рукама изгледа / без грешке?“ („Мамина песма“). Пропуст и кривица преображавају се љубављу, али се јасно исказује намера да се неправилности више не покушавају „сакрити и прекречити“. У песми „Лаж уобразиље“ тужан човек „привремену веселост навуче на себе / као новогодишње одело“, но његов отужни тријумф траје краће од празничне чаролије. Зато се у књизи појављују мотиви поцрнелих прстију, згњечене урме, сломљеног танаира и начетог торња, као сигнал да је важније бити истинит и оставити траг, него бити лажно чист и весело.

Упрљати се, дакле, значи одустати од лажи и пристати на сопствену несавршеност. Ако лирско ја осећа како јој „туга личи / на замрзнуту земљу“, онда је песмом потребно разгрнути и откравити земљу, играти се с њом рукама попут детета и заронити дубоко до жила и корења. У то име буди се „мајка земља“, суочава с последицама „јучерашњег земљотреса“ и открива „посмртна истина“: „Земља која није гробље није земља / већ нељудска лаж која нам / вековима грешно пријања за ципеле“. Земља која није гробље је само „буре у којем се бућка живот“, каже песникиња, па читалац схвата да је осуђен на празно бућкање, уколико се не ослони на вертикалу од предака до неба. Та вертикала истовремено је дрво за Хеленину љубашку, Олимп и божинско дрво са златним руном, али је то и сунцокрет на шинама – стих, смејем се / иако знам да му глава пада“ постаје пркосна победа ведрине духа и вере.

Сумња у књиге, научнике, па чак и у записе омиљеног песника сведоче о потреби за обнављањем вере, али не у ауторитете или каноне, већ у сопствене снаге и у прошле. Претворити некога у причу, виц или у мит код Милене Кулић значи свладати га или обликовати поново, али поезијом се, као неправилном шаром преко зида или „небеске плоче“, обнавља лалићевско „поверење у лепоту света“. Песнички првенац *Ко је расплакао Хелену?* нуди богату палету слика и уверљиво враћа веру у снагу песничке речи. ■

БИТИ ПИСАЦ / СПИСАТЕЉИЦА

Откривање неистражених простора

Пише: Љиљана Никић

Књига „Бити писац/писатељица” настала је као резултат коауторског рада Јасмине Нинков и Исидоре Ињац. Садржи разговоре са двадесет и три писца/писатељице, који су вођени током 2022. и 2023. године. По речима ауторки, књига је настала као природни резултат интензивне сарадње Библиотеке града Београда и представљених писаца и списатељица. Овоме треба додати и то да је реч о реномираним именима српске књижевности који својим стваралаштвом богате поетске и прозне просторе, сачињавајући неизоставну литературу многих читалаца.

Ипак, да би читалац *загребао* у неистражене просторе писаца и списатељица о којима је реч, треба навести имена заступљена у књизи: Љубица Арсић, Давид Албахари, Весна Голдсворти, Дејан Алексић, Ивана Димић, Јовица Аћин, Мирјана Ђурђевић, Владислав Бајац, Весна Капор, Миро Вуксановић, Мирјана Митровић, Александар Гаталица, Јасмина Михајловић, Горан Гоцић, Јасминка Петровић, Владан Матијевић, Радмила Петровић, Игор Маројевић, Михајло Пантић, Горан Петровић, Урош Петровић, Селимир Радловић и Ненад Шапоња. Наведеним именима би, свакако, требало придружити још значајних савремених српских писаца и списатељица, али ту чињеницу треба сагледати као предност ове књиге јер побуђује читаоца на размишљање о интимним световима писаца који овде нису заступљени а у које би хтео да *завири*.

Поједини писци ће изненадити читаоце откривајући неславне почетке свог стваралаштва, али и подршку оних који су препознали њихов таленат и захваљујући којима су остали на књижевној сцени

Одговарајући на десет питања, на двадесет и три аутентична начина, писци и списатељице откривају, између осталог, почетке свог стваралаштва, време писања, ритуале током писања, теме и ликове, своја омиљена дела, најдуже писана, али и недовршена дела. Велики допринос читалачком доживљају дају и фотографије аутора Жељка Јовановића, који је забележио тренутке стварања, фотографишући писце и списатељице у амбијенту у коме раде и стварају. Део фотографија је преузет из архиве Библиотеке града Београда.

Читалац ће између корица књиге открити са којим су се изазовима сусретали писци и списатељице („Моји први литерарни радови настали су у детињству. Били су то шаловити, римовани текстови, које сам записивала на унутрашњој дасци стола. Неколико година касније, при кречењу, сто је окренут наопачке и моја 'сабрана дела' изашла су на светлост дана.

Читалац ће између корица књиге открити са којим су се изазовима сусретали писци и списатељице („Моји први литерарни радови настали су у детињству. Били су то шаловити, римовани текстови, које сам записивала на унутрашњој дасци стола. Неколико година касније, при кречењу, сто је окренут наопачке и моја 'сабрана дела' изашла су на светлост дана.

[...] А када сам стекла своју породицу, почела сам да пишем приче и то на веш-машини, јер је купатило било једино мирно место у нашем малом, бучном стану”, Јасминка Петровић).

Писци врло радо откривају и ритуале током писања („Волим да на радном столу држим неке ситнице, чији распоред с времена на време мењам – фосил пужа стар неколико стотина милиона година; комадић ћилибара, заправо у окамењеној смоли застао делић сунца; сасушен нар, лаган колико и лист папира... Све ово није случајно одабрано. Доказ је то колико у малом може да стане великог”, Горан Петровић).

Откривајући своја омиљена дела, многи од писаца не крију да су и животне прилике утицале на њихово писање („Највише волим ону књигу која је пала у најтежи и најтурбулентнији период мога живота, а то није књига 'Велики рат', него 'Последњи аргонаут'. [...] Када гледам тај мени најдражи роман, тачно видим како сам то чинио у првој половини, а како у другој половини, како сам роман почео обузет црним мислима и завршио га прожет надом и одушевљењем због ненаданих животних промена”, Александар Гаталица).

Поједини писци ће, несумњиво, изненадити читаоце, откривајући неславне почетке свог стваралаштва, али и подршку оних који су препознали њихов таленат и захваљујући којима су остали на књижевној сцени. Тако Урош Петровић искрено говори о почецима који нису били нимало лаки: „[...] Реч је о роману у жанру епске фантастике – 'Авен и јазопас у Земљи Ваука'. [...] Када је била објављена, многи који се баве књижевношћу за децу били су затечени, готово увређени, дрскошћу одступања мог првенца од било каквих литерарних канона, осим докторице Љиљане Пешикан Љуштановић. Она носи приличан део заслуга што сам, после те непланиране стваралачке пустиловине, у свету књижевности остао до данас, у срећи и весељу. Ево, некајој и ових неколико реченица остану као надница за храброст”.

Књига „Бити писац/писатељица”, дакле, открива неистражене просторе писаца и списатељица, залазећи у њихова најинтимнија промишљања, враћајући их на саме почетке стваралаштва и призивајући различите одговоре који су некад прожети хумором, некад сложени, а некад врло концизни. Но, сложимо се са рецензентом, проф. др Предрагом Петровићем, да су писци и списатељице сагласни у једној ствари – *писање је за све њих начин живота и спознаје света, оно је и дар и искушење, без којег не би могли да постоје*.

Поред тога што залази у неистражене просторе писаца и списатељица, значај ове књиге је и у томе што тројезичко издање (српски, енглески и француски језик) омогућава њену рецепцију и ван оквира српског културног и духовног простора.

Писана у времену када велики број споменутих писаца и списатељица ствара, књига „Бити писац/писатељица” све више ће у будућности добијати на значају, јер, како и саме ауторке кажу, *сведочи о токовима српске књижевности нашег доба*. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Поп Д. Ђурђевић

МОЈ БЕЛИ ПАС И ЈА

Зорану Ђерићу

Ако човек само срцем добро види,
онда сам, постао слепи песник.

Мој мали бели пас и ја
склопљених очију,

идемо у шетњу.

Он ме води.

Корачамо тако

Милетићевом улицом,

али, свако својом страном света

и лајемо на звезде

које више не постоје.

Ивана Свркота

КАД ЗЕМЉУ НАПУСТИ ТИШИНА

Једном,

кад Земљу заувек напусти тишина,

тражићемо се компасом погледа

и плаћати да се атласу мисли

доцрта једно море,

тамо дубоко у степи.

Волећемо се писаним словима

и сви, данас сувишни к'о „јат”,

одједном биће на цени.

О песнике ће се грабит' мецене

да свима кажу шта је суштина

једном...

кад Земљу заувек напусти тишина.

У конкуренцији за награду „Др Шпиро Матијевић” 96 наслова

На конкурс Фондације Др Шпиро Матијевић за истоимену књижевну награду пристигло је 96 наслова. Међу осталим, ту су књиге Владимира Копацла, Војислава Милутина, Небојше Лапчевића, Марије Шимоковић, Зорана Богнара, Дејана Стојиљ-ковића, Јелене Бачић Алимпић, Срђана Драгојевића... Подсетимо, за награду „Др Шпиро Матијевић”, која се састоји од повеље, новчане награде у динарској противвредности од 15.000 евра и резиданца изабраног дела под окриљем Фондације, могли су да конкуришу писци, који стварају на српском језику, с првим издањима књижевних дела најразличитијих жанрова, објављеним током 2025. Жири творе проф. др Александар Јерков, проф. др Драган Станић и Селимир Радловић, а уручење награде „Др Шпиро Матијевић” за 2025. годину планирано је за петак, 27. фебруар 2026. Досадашњи лауреати су Матија Бећковић (2007, збирка песама *Кад будем млађи*), Ђорђо Сладоје (2008, збирка песама *Манастирски баштован*), Милован Данојлић (2009, роман *Прича о приповедачу*), Веселин Марковић (2010, роман *Ми различити*), Јован Делић (2011, монографија *Иво Андрић - Мост и жртва*), Гојко Ђого (2022, збирка песама *Пут за Хум*), Владимир Пиштало (2023, роман *Песма о три света*) и Александар Гаталица (2024, збирка приповедака *Друга виолина и друге приче*). М. С.

ТЕОРИЈА КРЕАТИВНОГ ПИСАЊА

Реалистичке фантазије

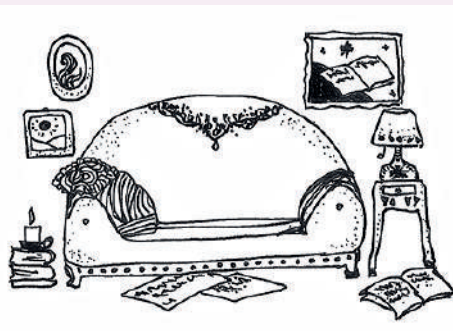
Извесни врло духовити писац Рејмод Кено својевремено је написао књигу – забавно штиво? Вежбанку? Литерарну играрију? – коју је назвао „Стилске вежбе” и чијим дражима и шарму се није одупро чак ни наш сјајни Данило Киш па је „морао” да је преведе да би ми и дан данас уживали у њеним чарима. Наравно, иако изгледа као својеврсна вежбанка за писце, она је ипак пре свега вредна забава за посећене читаоце. Што би могао, а јесте, да примети књижевник Милисав Савић, који је подоста промишљао о школама и курсевима креативног писања – и објавио између осталог и „Мали глосар креативног писања” – Кеноове вежбе ипак не гарантују да ћете постати писац. Из простог разлога што у причи о неком дугајлији с чудним шеширом у пренатрпаном париском аутобусу нема материјала за причу:

„Да ли је Кено промишљао да направи стилске вежбе на следећу тему: сиромашни студент убија бабу зеленашицу сматрајући да њеним новцем може учинити велика дела. Баш ме занима како би изгледале 100 варијанти ове приче?”

Можда је, што би се рекло, боље да се вратимо мало уназад па да препустимо предавачки, то јест аутопоетички подијум Јовици Аћини:

„Е, сад да чујете мене. Пошто сте се начитали или наслушали прича других, дошао је ред и на вас да узвратите на примљени дар: Онда по својој вољи састављате реч по реч, мислите на стварност, али не прејак, тек толико да бисте је више или мање преиначили. Ја бих то назвао реалистичка фантазија. У причи којом узвраћате другима, свакодневне ствари желе да буду натприродни догађаји. Тако их онда и саопштавате. Али начина како их саопштавате има мали милион. Верујем да у многим случајевима ти начини такође потичу са извора реалистичке фантазије...”

Ђорђе Писарев

О ЈЕДНОМ ЦИКЛУСУ ЦРТЕЖА МИЛАНА СТАНОЈЕВА

Линије памте

Пише: Данило Вуксановић

Искусва се састоје из упечатљивих сећања која нас воде на нашем уметничком путу. Старије колеге, професори или другови са класе, сви они су се уградили у наше поимање о уметности. Чак и оне ликовне појаве што нам се својевремено нису нарочито допадале, некако су временом постајале незаобилазне, преко потребне, у складу са нашим сазревањем.

У том искуству времена, једно је сигурно, Милан Станојев Лала важио је (а његово дело важи и данас) за изузетног графичара, сликара и наравно – цртача. Понекад је пажљиво прегледао моје скице за графике и постављао директна питања. Његове кариране кошуље подсећале су ме на симбиозу занатског мајсторства и лудих идеја. Као мајстор ликовних операција, дуги низ година нам је доказивао како се и у постмодернистичком облаку могу остварити пажње вредни, посебно издигнути графички листови, плоче, платна и цртежи. Синтеза свих тих визуелних појава могла би се свести управо на тачкама једне промишљене равнотеже коју је Станојев у свом раду достигао. Линија му је томе послужила и сваки нови циклус само је био омаж цртежу, док је бојена површина била у утилитарном знаку, секундарна, баш како се користи у графици. Милан Станојев је линијом мислио о решавању ликовних проблема, постављајући увек нову мртву природу састављену од чаша и флаша, од судова свакодневничке праксе, по столовима испред себе поређаних тако да се стално, из цртежа у цртеж преобрази банално. Управо је то била вештина по којој се Милан Станојев издвајао од других уметника.

Његова склоност ка досетљивом односу према предмету довела га је до неуморног процеса цртања помоћу којег је стварао ново уметничко дело, цртеж унутарње студије огледне у стакленим сапутницима – посудама које живот значе. Символика чаше одводи нас у домен религијских конотација евархистије али и у правцу бројних значења, у путирима Свете теčnosti, симболом Христосове крви, снажног црвеног таласа вечног живота. И Свети Грал је, кажу, у чаши био и остао сакривен. А Његош је двојност света и свега што нас окружује сместио у стих: "чаша жучи иште чашу меда, смејешане најлакше се пију". Одувек слушамо о два, различита угла гледања, да ли је чаша пред нама полупразна или полупуна?

И ту, међу тим питањима и симболичким асоцијацијама проналазимо надахнуће Милана Станојева, вансеријског цртача еквилибријума, трагаоца за скривеним у најједноставнијим појавама. Графит је алат и резултат те потраге. Ни сив, ни црн, већ помало рефлексан, тера нас да под углом криво вратове и уместо сенки видимо чисте облике из којих заједно пијемо да би преживели.

У том цртачком наносу Милана Станојева садржани су сви могући нерви животне енергије, примарно усмерени ка креативној екстази, у часу када аутор заборави на познато лице мотива (чаше) и својим цртачким потезима гради групни портрет предмета који на тај начин превазилазе оно чему служе. Гледајући их, сетићемо се професоровог марљивог рада који је увек ишао уз његову динамичну стваралачку природу. ■

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „ЧУВАО САМ КРАВЕ И СЛУШАО БИТЛСЕ“

Тривијално, бизарно и рафинирано

Пише: Илија Бакић

Реномирани и агилни издавач домаћег алтернативног стрипа „Дрварска 12“ из Вршца, иза кога стоје визуелна уметница Злата ВК и Данило Милошев Восток, један од најпознатијих стрип алтернативаца са ЕХУ простора, управо је објавио нови стрип албум; албум је, као и већина ранијих издања, штампан у формату свеске што је својеврсни заштитни знак алтернативне-андерграунд стрип сцене која је своје постојање обзанила још почетком 1990-тих на просторима тадашње СФР Југославије неповратно захваћене процесима ратног разједињења и међународних санкција. Аутор албума названог „Чувао сам краве и слушао Битлсе“ је Александар Опачић (1973) у сарадњи са удружењем „Студио-Стрип“. Опачић је љубитељима алтернативне 9.

уметности познат по низу самосталних као и заједничких радова – у којима се, у односу на остале колеге по перу које цртају у разноврсним варијантама новопримијивистичког манирима, издваја пре свега упечатљивим цртежом. Опачићев графизам изузетно је стилизован и креће се у распону од карикатуралне до редуктивне фигуративности смештане у фантастичне или стилизоване ентеријере и екстеријере који повремено могу бити сведени на апстрактне пејзаже. Кјароскуро

контрастирање неретко бива замењено слојевитим сенчењима у којима се и саме фигуре утапају и губе до непознавања што, свеукупно, издиже предметне приче из тривијалног или бизарног у рафиниране сфере обојене нотом метафизичке апстракције настале на темељу сусрета (и сукоба) тривијалног и високе уметности.

Албум „Чувао сам краве и слушао Битлсе“ чине кратке „приче у сликама“ у распону од литерарних

предлогака и исповести до гега и досетке. Стрип настао на основу песме „Далеко у нама“ Васка Попе плени неспутаном цртачком фантазијом у којој гротескне човеколике фигуре, на мрачним урбаним кулисама, мутирају у кошмарне креатуре. Ове метаморфозе дају стиховима сасвим неочекивана значења односно другојачије контексте. Прича „Град“ Немање Митровића је алегорија о одрастању у друштвеним калупима а њена је тескобност добила адекватни визуелни лик у Опачићевим цртежима пуним шрафираних сенки у којима антијунак и његови пријатељи бесповратно тону до потпуног ишчезавања. Исповест Николе Тесле у којој се сећа свог детињства и упознавања реалног света кроз интензивно грађење визија у којима се кретао по различитим местима и упознавао сваковрне људе. Овај метод сагледавања стварности помогао му је решавању конкретних проблема у његовом научничком раду јер га је ослобађао потребе за припремама пројеката и експериментисањем. Научнички инстинкт помогао му је да заслужи поштовање околине а кретање по другачијим сферама постојања допринео је да поправи

здравље и стекне изванредну снагу и издржљивост. Прича изузетног човека који је имао увид у другачије реалности у својој визуелној верзији темељи се на „пуним“ цртежима обичне стварности кроз које лебде контуре научновог „астралног бића“. Као контрапункт овој причи је исповест насловљена као „Чувао сам краве и слушао Битлсе“ у којој Тома Николић прича „о детињству и младости“ а крње реченице се претапају у густе, мрачне цртеже. Табла „О себи и мени“ је реминисценција са надреалистичким штимунгом и апсурдистичким заклучком.

Албум закључује неколико табла и кашива „Fossil&Swatch“ са Опачићевим редовним (анти)јунацима који доносе дозу чистог лудизма, веселе гротеске и каламбура. Курентне робне марке у овим су стриповима добијају (облик који им по значењу речи припада и као такве, у мноштву сасвим необичних ситуација, наставиле своје животе односно давале чудне одговоре на тривијална питања. У овим је стрип геговима и досеткама Опачић открио неочекиване слојеве инфантлности и повремене заједљиве циничне карикатуралности.

У коначном својењу утисака албум „Чувао сам краве и слушао Битлсе“ је инвентивно дело самосвојног аутора који изнова потврђује своје сасвим апартно место у савременом ауторско- алтернативном стрипу са ових простора. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Опасност пушења у кревету

Маријана Енрићес
Агора, 2024.

Маријана Енрићес (1973) је књижевношћу почела да се бави под утицајем Стивена Кинга и Лавкрафта, али занимљиво је приметити да је њена неконвенционална линија хорора и готске језе често бруталнија од оне класичне, жанровске. „Опасности пушења у кревету“ је збирка кратких прича које се крећу од књижевних поигравања честим мотивима из популарних хорора попут „Када смо разговарале са мртвима“ у којој се другарице тинејџерке редовно налазе да призивају духове, преко нових читања урбаних легенди („Богородица од каменолома“), до оних које дубоко залазе у изузетно мрачне, мучне или контроверзне теме попут самоповређивања, психичких болести, бруталног насиља, па чак и педофилије.

Енрићес без страха залази у најдубље и најпрљавије подруме колективног (не)свесног, а њен бренд хорора чини посебно узнемирујућим то што су приче често писане натуралистички, понекад и без ичега фантастичног, сем у назнакама и спљуњама. Нарочито тежак утисак оставља прича „Ни рођендани ни крштења“ о девојци која верује да је прогања демон, и у којој су посебно мучни сирови детаљи који дочаравају дубине личног хорора поремећене психе, мада једнако

Реч критике

горак укусу остављају прикази свих нијанси и варијација појавности хладне људске незаинтересованости и бруталности (од равнодушности до суровости у наговештајима, па све до девијантних сексуалних опсеција и злоупотреба). Приповетке дају широк спектар различитих верзија хорора, од интимног, везаног за психолошко стање (у том смислу „Ни рођендани ни крштења“ се могу читати као сировија варијација наслеђа Мопсанове генијалне „Орле“, али најжалост ни близу тако надахнуте), док „Духови“ много очигледније прате наслеђе жанра, задржавајући препознатљиве кинговске елементе *coming of age* прича у којима јунаци заједно пролазе кроз трансформативну тренутак у младости. Варијација овог мотива постоји и у „Богородици“ где се помало раскалашна еротика у изненадном злокобном заокрету претвара у крвави кошмар. Неке од прича у овој збирци су отворено узнемирујуће или мучне, друге су питке и лаке за читање; једна од највећих снага Енрићесове је свакако флексибилност с којом прилази различитим виђењима људског ужаса, што јој приповедање чини у великој мери свежим.

Настаја Писарева

Цитат

Увек је био негде у близини, један од оних познаника што су се појављивали на журкама иако нико није знао ко их је позвао, али почели смо да се дружимо тек оног лета када су сви моји пријатељи решили да постану кретени, то јест лета када сам одлучила да замрзим све своје пријатеље.

Разликовао се од других. Никада није спавао, као ни ја, и та наша ноћна веза нас је спојила, испрва случајно на самотним четовима у четири ујутру, када би се увек појавили наши надимци на екрану, пошто смо били једини који су у то доба били будни и желели да разговарају: zedd и crazyjane.

СЛОВО О „МОЛСКИМ МУДРОВАЊИМА” НОВАКА РАДОНИЋА

Сократовска похвала лудости

Пише: Зоран Суботички

Није залуд Лаза Костић звао Новака Радонића – „Сократ”. Чак и ако надимак узмемо са резервом, да је у питању шала, а јесте – будући да је Новак Лазу звао „Алкибијад” – остаје да се дивимо управо „сократовској” природи великог сликара, али испоставиће се и – великог писца! Толико великог да га је српска књижевна историографија занемарила, заобишла, префугала. Ниједна књига није тако гласно префугана као „Молска мудровања” Новака Радонића.

Новак Радонић (1826. Мол – 1890. Сремска Каменица) познат је јавности као врсни сликар, портретиста, иконописац изванредних иконостаза у Србобрану, Ади...

У случају Новака Радонића потврђује се она теза по којој „ако не успех одмах, нећеш успети никад”. А Новак је успео! Кажу хронике да је своју прву „изложбу” имао у раном детињству када је на прозорче куће залепио своје цртеже. Будући да му се породична кућа налазила преко пута Српске православне цркве то је привукла велики број људи! „Изложба је изазвала пажњу не само Молчана, него и свештеника, који је Новаком оцу скренуо пажњу на синовељев талент. Међутим, овај необични догађај није промакао ни локалним властима која је Новаком оцу разрешила казну од шест форинти – „због узнемирености јавности”.

Новак се сликарству учио у Сенти, Сегедину, Араду (код Николе Алексића), да би Академију завршио у Бечу. Боравак у неколиким италијанским градовима попут Трста, Венеције, Болоње, Фиренце и Рима изазива у њему значајне промене – и позитивне и негативне: Италија и њени врсни уметници, посебно Ренесансе, велика су инспирација Новаку, али и својеврсни окидач сумње у његов талент, његово умеће и рад као сликара. Та сумња га никада није напустила и била је пресудна да у јесен и зиму свог живота готово престане да другује са кичицом.

Упоредо са својим основним занимањем и талентом Новак је током низа година показивао и велики дар и велику страст за писањем. Своје текстове од 1861. па све до 1878. године Новак објављује у часописима Даница, Жижка, Комарац, Змај и те текстове је Новак Радонић сам скупио и објавио под називом „Молска мудровања” 1878. године, да би већ следеће године издао и другу књигу од истим насловом.

Дакле, причамо о књизи човека који је студирао заједно са Ђуром Јакићем са којим остаје велики пријатељ до Ђурине смрти и са којим дели судбину у многим стварима, коме је патрон био Јован Суботић, који је био велики пријатељ са Змајем, са Лазом Костићем... У Бечу се виђа са српском

елитом – Вуком Караџићем, Иларионом Руварцем, Ђуром Даничићем, Ђорђем Поповићем. Најзад, Новак је умро у кући Јована Јовановића Змаја у Сремској Каменици где је и сахрањен. Новак је припадао том кругу интелектуалаца и великих људи око Светозара Милетића (чији је портрет урадио), био је задојен српским романтичарским, дакле националним идејама, учесник у борбама 1848. у биткама код Сентомаша, односно Србобрана.

За разумевање његових текстова у „Молским мудровањима” важно је имати на уму време њихових настанака и објављивања. То је време најдубљих и највећих превирања на европском тлу унутар и око хабсбуршке монархије. То је време након пада Баховог апсолутизма (1852-1859), период такозваних година „привременог либерализма” када дизгине попуштају, када се ослобађа велика креативна енергија и када се ствара велики емотивни набој унутар народа и националних покрета – како код Мађара, тако и код других словенских и несловенских народа унутар Монархије. Атмосфера у којој се рађа двојна монархија – Аустроугарска – препуна је националног набоја, трвња, надметања, дипломатских и мање дипломатских односа међу елитама.

Са Светозаром Милетићем, као предводником и вођом, српски народ итекако је део тог процеса, те узавреле атмосфере. Посебно је Нови Сад у којем се налази Новак Радонић тих година, главна позорница борбе за национална права Срба. Новак није само статиста, него и активни учесник у свим тим догађајима и процесима. Велике духовне и емотивне реакције у српском народу изазива оснивање Српског народног позоришта (1861), те премештање Матице српске из Будимпеште у Нови Сад (1864) јер посебан статус у тој националној ствари имају култура, образовање, уметност. И Новак не само да дели те вредности него је и један од оних у првим редовима који раде на промоцији културе, знања, уметности у свом народу. Отуда су текстови сабрани у „Молским мудровањима” препуни те исконске, дубоке вере у вредност и узвишеност

уметности у њену племениту и етичку димензију.

Управо је то оно „сократовско” у личности Новаковој, али и у самим „Молским мудровањима”. Његов истински креативни и лични хабитус заснован је на дубокој вери у етичност, у племенитост, у самоспознају и спознају, те су отуда и теме које обрађује у својим текстовима и објављује их у периодичи препуни те личне вере у достојанство човека и постојање његових уверења, непоколебљивост какву је демонстрирао и сам Сократ испијајући отров који му је пресуђен. „Све песничство, уопште, као и лепе вештине, музике, сликарства, кимпозе и архитектуре, сви ови божји дарови имају задатак да човека, осећајућу, осећајућу, осећајућу, племенитомислећу, једном речи честитом и ваљаним човеком учине”, рећи ће Новак у „Молским мудровањима”.

Лаза Костић наравно да познаје ову племениту природу Новакову, али треба имати на уму да „сokrat” у овом случају није надимак, него је истовремено и пародијска титула коју додељује Лаза свом пријатељу Новаку! Не без разлога! Јер, Новак својим писањем, а сигуран сам да је био такав и у кафанским „позорницама”, у полемикима, разговорима, дебатама – изузетно духовит, језичких вратоломија, стилских варијација чија амплитуда иде од високопарног и ученог до народског, сочног, на ивици, па и преко ивице – псовке. Зато у том пародичном називу „Сократ” препознајемо дугу традицију пародирања тог „сократовског наслеђа” од

менипске сатире, преко Сервантеса, Шекспира, Еразма, до Франсоа Раблеа и читаве књижевне струје пародирања Знања, Учености, Мудрости!

Отуда појам „мудровања” у називу књиге који најбоље одражава природу и суштину свих текстова сабраних у књизи. Нешто као „молска похвала лудости”, на коју, дакле лудост, се позива и сам Новак: „Лудорија, то је највећа филозофија! Јер се човек посредством ње у своје првобитно стање враћа” /стр 213./.

За „мудровање” је потребно огромно знање, а Новак га има и то знање демонстрира течним, народским /не народним/ језиком, креће се од теме до теме са лакоћом каквом само може духовит

човек. У фокусу његових пародија, сатире, ироније, хипербола су „карактерне особине народа”, Мађарског, Јеврејског, Немачког, Српског и нема милости ни према коме. Књижевни, духовни узор његов – Сервантес – је свеprisутан, а Дон Кихот језди овим текстовима као репер, као узданица, али и као огледало критике пре свега српском народу. Отуда увођење Дон Кихотовог штитонеше Санча Пансе на велика врата представља врло занимљив моменат, не само литерарни. Наиме, Новак Радонић јасно уочава ту материјалистичку црту у Санчовом карактеру /зна Санчо Панса да је његов господар ћакнут, ударен, луд, али га он прати у стопу јер му је Дон Кихот обећао острво на којем ће он, Санчо Панса, бити гувернер!/. И Новак од те природе Санчове прави „политички програм” за српски народ који је бољи од самог „програма” заснованог на „донкихотовштину” којој је склон Србин са својим сновима о „војводству”. Дакле, Новак предлаже да се Србима једно сто година забрани читање, учење, бављење политиком, „да се утамани та жеља за политичким животом” /стр. 115./ и да се Срби, као Немци, Чивути и Цигани на „материјализам” баце! Такви би били лојални, корисни, заслужни, ордењима засути од стране државе. Да и Срби, као Кинези усвоје вјерују: „Мој је интерес мој Бог”, односно златно правило Санча Пансе: „Свако нека испред своје куће чисти” /стр. 118./ Наравно, да пародију учини још „уверљивијом” Новак предлаже да Срби пређу у „кинеску веру” јер ће им Кинези, за разлику од Мађара, одмах дати аутономију!

Нимало милосрдан није Новак ни у питањима вере, образовања, политике, геополитике...

Поткрај свог живота Новак Радонић је предао Матици српској рукопис: „Речи којих у Вукову Рјечнику нема” са жељом да се објави. Рукопис није објављен. Судбина „Молских мудровања” је такође посебна, скоро невероватна: да не постоји ни зрно књижевног, литерарног квалитета, ова књига је морала бити много више у фокусу националне историје, историографије, књижевне историје, као сведочанство о времену, као запис о актерима, важним личностима са којима је аутор на Ти, о односима, околностима унутар једне заједнице, једне државне творевине, најзад једне епохе. А није. Литерарна вредност ових текстова је огромна, завређује пажњу стручне јавности пре свега, али и свих оних који са занимањем прате српску грађанску културу XIX века на овим просторима. Она је мала енциклопедија свакодневног живота Овога Сада и Војводице, Аустроугарске, својеврсна сума знања о много ширим европским и светским кретањима, дата у једном пародијском, сатиричном кључу, писана сочним српским језиком! ■

УЗ МЕДИЈСКИ ДОЧЕК НОВЕ ГОДИНЕ

Одбегли празник

Пише: Светислав Јованов

Као и сваке године – почевши од 1582, када је на Западу прокламован грегоријански календар – ближи се тренутак смењивања истрошене, презрене „старе” године њеном обећавајућом, свежом наследницом: тренутак обележаван слављем и изрицањем лепих и племенитих жеља. Али пре него што нас заглаше петарде и заслепе ватромети, није згорет – премда тешко да је од веће користи – запитати се: каква је била природа овог повода/славља, и у шта се оно данас претворило?

У античком раздобљу, обележавање Нове године, као почетка новог временског циклуса, имало је снажне религијозне тонове – штавише, по правилу је из тих тонова и настајало. Док су житељи древне Месопотамије као почетак „новог лета” узимали пролећну, а стари Египћани и Феничани јесељу равнодневицу, као први значајан пример „слављеничког” обележавања Нове године ближи

актуелном датуму могу се сматрати атинске Ленаје – фестивал којим су стари Грци, у месецу гамелиону (отприлике: јануар) кроз ритуале везане за производњу вина обележавали нови род, али и повратак бога вина, Диониса, из подземља. Корак ближе, ако не по датуму, а оно по придаваном смислу (у односу на данашње свечаности) представља староримске Сатурналије. Слављећи, средином децембра, а поводом краја јесење сетве, величину бога земљорадње, времена и плодности Сатурна, Римљани су исказивали наде у повратак (његовог) „Златног доба”, кроз свечаности у којима је уобичајени поредак био привремено постављан наглавачке, а све врсте преступа и лудости биле допуштене.

Чињеница да су управо Сатурналије већ током раног Средњег века биле сасвим „уклопљене” у

хришћанску прославу Божића, представља један од показатеља својеврсне пасивизације новогодишњих свечаности на Западу. Док су у античком, а делимично и средњовековном раздобљу – а кроз плесове, песме, приказана и, конечно, теревенке – у овим свечаностима учествовале читаве локалне заједнице, са развојем мануфактурног, а потом индустријског друштва, и у новогодишњим ритуалима/слављима све више се уочава подела на извођаче и све пасивнији посматрачки аудиторијум. Масовни електронски медији прошлог века, а потом и њихови актуелни виртуелни потомци су, посредством читаве индустрије забаве, али и помоћу директних преноса „новогодишњих прослава” на пресудан начин окончали ово „велико раздвајање”.

Чињеница да се и у данашње време – можда чак и интензивније протеклих пар година – људи масовно окупују на градским трговима ка-

ко би дочекали „сретну Нову”, у суштини не противречи малопређашњој тврдњи. Јер, може се рећи да чак и у таквом контексту ми не „дочекујемо” Нову годину, већ присуствујемо њеном медијском дочеку. Разлог је једноставан, али – попут чуденог „украденог писма” из Пове приче – несхваћен управо зато што је изложен свима на очиглед. Наиме, ми обележавамо Нову годину, али је наше обележавање лишено ритуалне основе. А а за ритуалну основу је, у најмању руку, потребно да постоји визија – света, живота, а самим тим и времена. Славити, пак, по навици – то значи славити само навику. Што ће рећи – ништа нам не може помоћи Нова година, ако нисмо довољно волели Стару. Живели! ■